

ОСОБЛИВОСТІ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ СВІТОВОЇ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ

Журавель В. В., к. е. н., доцент

Харківська національна академія міського господарства

В статті розглянуто розвиток фінансової глобалізації, особливості процесів глобалізації світової фінансової системи, аналіз сучасної фінансової системи, зміни у самій структурі економічної глобалізації. Сформульований авторський підхід до визначення «світова фінансова система».

Ключові слова: фінансова глобалізація, фінансовий ринок, фінансова система, світова фінансова система, фінансова інтеграція, світові фінансові потоки.

Актуальність теми. У сучасних умовах значно зростає зв'язок національних економік із світовою економікою через фінансову сферу й особливо через рух капіталу. Умовою економічного зростання в епоху глобалізації є, з одного боку, інтеграція країни в світовий економічний простір, а з іншого – гарантування безпеки функціонування економічної системи держави.

Термін «глобалізація» епізодично застосовувався з кінця 60-х рр., уперше був поставлений у центр концептуальних побудов у 1981 р. До середини 80-х рр. концепція глобалізації була розповсюджена вже достатньо широко. У цей період, під впливом процесів транснаціоналізації, лібералізації економічної політики, зростання кількості країн-учасниць світового економічного простору процес економічної глобалізації набув свого найбільшого прискорення.

Одна з провідних ролей у реалізації цієї тенденції відводиться саме розвиненій фінансовій системі. Проте комплексність та багатоаспектність проблематики трансформації фінансових систем зумовлює формування кількох напрямів досліджень, в яких би вивчались напрями, стратегії та механізми трансформації фінансових систем, викликаних фінансовою глобалізацією, але їх на сьогодні ще немає.

Аналіз публікацій. У вітчизняній науковій літературі окремі питання розвитку фінансових систем висвітлено в працях З. Васильченко, В. Вергуна, В. Гейця, С. Козьменко, В. Міщенко, В. Опаріна, О. Рогача, А. Румянцева; дослідження економічної і фінансової глобалізації, а також участі України в цих процесах здійснюють науковці В. Дергачов, В. Євстигнєєв, А. Мовсесян, В. Шевченко, Л. Яремко.

Єдиного, загально визнаного визначення глобалізації не існує. Значення цього процесу для розвитку світового господарства надто велике і включає не тільки економічні аспекти, але й політичні, соціальні.

Недостатньо вивченими у вітчизняній науці характерні особливості процесів глобалізації світової фінансової системи, проаналізовані структурні зміни у світових фінансових потоках в умовах фінансової глобалізації, шляхи адаптації цього досвіду до українських умов, що й зумовлює актуальність дослідження.

Мета статті – визначити характерні особливості процесів глобалізації світової фінансової системи; проаналізувати структурні зміни у світових фінансових потоках в умовах фінансової глобалізації.

Виклад основного матеріалу. У глобалізаційному процесі міжнародна торгівля не втратила своєї ролі чинника, що сприяє поглибленню міжнародного поділу праці та посиленню взаємозалежності національних економік. Також прояв глобалізації можна спостерігати у розширенні інтеграційних процесів, зростаючій ролі транснаціональних корпорацій. Але основною характеристикою сучасного етапу розвитку глобалізації є фінансова глобалізація [8].

Розвиток фінансової глобалізації забезпечується посиленням взаємозалежності міжнародного руху капіталу й взаємовпливу країн у сфері фінансових відносин, розширенням кредитно-інвестиційної діяльності транснаціональних корпорацій і банків, механізмами міжнародних фінансових ринків, міжнародного руху капіталу, розширенням джерел надходження доходів і розміщенням активів в інших країнах. В основі фінансової глобалізації лежить висока мобільність капіталів, валюти через національні кордони, масштабності, що зростає, диверсифікованості й інтеграції міжнародних фінансових ресурсів, у результаті чого формуються глобальні фінансові ринки й світове фінансове співробітництво [4].

Розвиток фінансової глобалізації мав ряд історичних етапів, обумовлених структурними змінами світового господарства в цілому (еволюція валютної системи, посилення процесів транснаціоналізації, поява нових суб'єктів світового господарства, науково-технічний прогрес), на сьогодні виділяють чотири історичних етапи фінансової глобалізації, кожний з яких має свої характерні риси та форми прояву.

Так, дослідники Д. Гелд, Е. МакГрю, Д. Гольдблатт, Дж. Перратон [2] виділяють кілька етапів фінансової глобалізації: етап, пов'язаний із класичною системою золотого стандарту; етап, що визначає розвиток світових фінансів в умовах Бреттон-Вудської системи, і сучасний етап.

Історичною передумовою для розвитку фінансової глобалізації, на думку авторів цієї теорії [3], варто вважати період Золотого стандарту (1880-1914). У цей період значно збільшуються обсяги переливу капіталу між країнами центру й периферії, роблячи їх учасниками всесвітньої мережі фінансів та інвестицій.

Під час Першої світової війни економічне зростання призупинилося, і міжнародна фінансова інтеграція сповільнила темпи свого розвитку, внаслідок мінімального руху капіталу в період з 1914-1945 рр.

Незважаючи на те, що у наступний часовий період – 1945-1971 рр. (в економічній літературі цей період одержав назву Бреттон-Вудська валютна система) фінанси, так само як і світовий рух капіталу перебували під жорстким контролем. Нехай повільно, але почалася реконструкція світової фінансової системи.

Так тривало до початку 70-х рр., поки світове співтовариство не стало свідком нової хвилі міжнародної фінансової інтеграції, основною характеристикою якої стало пом'якшення контролю над переливами капіталу, фінансовими ринками й фінансовими центрами, а також розвиток революційних технологічних інновацій, не тільки в сфері інформаційних і телекомунікаційних технологій, але й у сфері фінансового прогнозування. Повною мірою цей процес набув розвитку у другій половині 80-х рр. [5].

Вважається, що пояснити коливальний рух розвитку фінансової глобалізації можна за допомогою терміну “Impossible trinity” – «нездійсненна трійка». Цей термін включає три складових: вільний рух капіталу; фіксований валютний курс; незалежна грошово-кредитна політика.

Згідно цієї теорії, держава може контролювати тільки дві складові «нездійсненої трійки». Вчені вважають, що найбільш висока мобільність капіталу спостерігається при відповідній підтримці держави, яка прив'язує грошово-кредитну політику до курсу валюти, або при прив'язці до золотого стандарту, або ж відмовившись від стабільного курсу, тим самим дозволяє монетарній політиці держави слідувати цілям внутрішньої стратегії держави (як це було в період після Бреттон-Вудської ери).

І навпаки, коли країни намагалися одночасно стабілізувати свій курс обміну валют і використовувати монетарну політику для задоволення внутрішнього ринку (наприклад, уповільнити спад економічної активності в міжвоєнний період), вони були вимушені ввести контроль над скороченням фінансових потоків.

Вчені вважають, що стосовно країн, які розвиваються, для них вплив фінансової глобалізації був найсприятливішим у період 70-х рр. Хоча економіки цих країн були на різних рівнях розвитку. У той час вони застосовували широкий спектр режимів курсоутворення (м'яку прив'язку, жорстку прив'язку, повзучу прив'язку, межі коливання і гнучкий валютний курс). Починаючи з 1995 р., зростала кількість економік, що формуються, які проголосили у себе гнучкий валютний курс. Проте, навіть ті держави, які вибрали вільно плаваючий курс, в принципі демонстрували страх перед так званим «вільним плаванням» і тим самим позбулися можливості застосувати до своєї економіки переваги автономної монетарної політики. Більш того, ринки цих країн, інтегруючись у світогосподарські зв'язки, під впливом фінансової глобалізації, зіткнувшись з кризою, припинили свою фінансову інтеграцію у світове фінансове середовище.

Інтеграція внутрішнього фінансового ринку країн з перехідною економікою і країн, що розвиваються у світове фінансове середовище, не дозволяє матеріалізувати такі очевидні переваги, як формування високоліквідної грошової політики, врегулювання ринку попиту і пропозиції, розширення внутрідержавного фінансування, помітне скорочення вартості фінансових контрактів у національній валюті.

Таким чином, можна прийти до висновку, що пост Бреттон-Вудській період фінансової глобалізації не позначився позитивно на країнах з розвинутою ринковою економікою і країнах, що розвиваються.

В умовах сучасної фінансової глобалізації успіх країн з ринковою економікою, що розвиваються, і країн з перехідною економікою, які інтегруються у світову фінансову систему, залежить від взаємодії трьох складових – гроші, в ролі запасу валюти; майно; якість законодавчої бази.

Стабільна валюта, плаваючий валютний курс, стабільна законодавча база – це основа, що визначає умови успішної інтеграції країн у світову фінансову систему. Ці складові отримали назву «Благополучна триєдність».

Аналіз сучасної фінансової системи свідчить про недосконалість як фінансових ринків країн, так і міжнародних. Фінанси чутливі до таких проблем, як нерозвиненість ринків, асиметрична система інформування, нечесна конкуренція, фінансові махінації, скупченість фінансового капіталу, нестабільність макроекономічної рівноваги, моральне розкладання суспільства. Деякі з цих проблем більшою мірою властиві національному ринку, в той же час, з рядом інших проблем держава стикається при інтеграції у фінансову систему. Незважаючи на всі ці проблеми, держава може інтегруватися у

міжнародну фінансову систему, володіючи при цьому перевагою чинників, які становлять «благополучну триєдність».

На противагу «благополучній триєдності» в економічній літературі формулюється «неблагополучна триєдність». Найчастіше їй відповідають країни з наступними основними характеристиками, а саме: нерозвиненість валютної системи; страх плавання; слабка інституційна база.

Для держав, що мають такі характеристики, інтегруватися у світову фінансову систему не тільки складно, але, перш за все, небезпечно. Це обумовлено тим, що країни, що розвиваються, а також країни з транзитивними економіками мають декілька особливостей і потребують координації стратегії з іншими країнами, для отримання максимальної вигоди від фінансової глобалізації, а також їх інтеграції до світової фінансової системи.

Але в цілому слід відмітити, що світова фінансова спільнота відіграє важливу роль в успішному просуванні країн, що розвиваються, у фінансову глобалізацію. Міжнародні фінансові організації можуть надати допомогу не тільки в удосконаленні реформ для ринків, що розвиваються, але і в удосконаленні світової фінансової архітектури.

Таким чином, можна зробити висновок, що фінансова глобалізація, як така, розглядається як інтеграція країн у міжнародний фінансовий ринок і не є новим феноменом. Однак вона здобуває нових форм, ставить ряд нових складних завдань перед економікою країн, які бажають стати рівноправними партнерами в сучасній фінансовій системі.

Під впливом процесів фінансової глобалізації відбуваються зміни й у самій структурі економічної глобалізації: особливий акцент робиться на процеси транснаціоналізації й на інтеграцію національних фінансових ринків у світове фінансове середовище.

Як будь-яке економічне явище, фінансова глобалізація має наслідки.

Наслідки фінансової глобалізації не є однаковими для економік країн з різним рівнем розвитку. В сучасному фінансовому середовищі багаті країни багатіють, а бідні – стають ще біднішими. Це пов'язано з тим, що основний фінансовий капітал зосереджений у високорозвинених країнах, які можуть моделювати ситуації на світових фінансових ринках на свою користь. Незважаючи на те, що деякі країни, що розвиваються, вже скористалися позитивними наслідками фінансової глобалізації (Мексика, Китай, Коста-Ріка з розвитком фінансової глобалізації змогли збільшити частку своєї участі у світовому торговельному обороті й збільшити дохід на душу населення), більша частина країн, що розвиваються, так і залишилася за межею бідності, а вплив фінансової глобалізації збільшив відстань між високорозвиненими й слаборозвиненими країнами світу.

На особливу увагу заслуговує питання, пов'язане з виникненням фінансових криз. Однією з проблем фінансових криз, що виникають, є їх «епідемічний» характер. Так, криза 1994-1995 рр. охопила Мексику й Аргентину. Гонконгська криза 1997 р. одночасно торкнулася Таїланду, Малайзії, Південної Кореї, Індонезії й Філіппін, пізніше – Росії, України, Білорусії, інших пострадянських країн і охопила Бразилію [10].

Таке хвилеподібне розширення фінансових криз наприкінці 90-х рр., зміни у структурі міжнародних фінансових ринків (зменшення ринків акцій і зростання ринків валюти й коротко- і довгострокових фінансових інструментів), диверсифікованість фінансових технологій, посилення інтенсивності фінансових операцій на основі сучасних інформаційних технологій, вимагають пошуку більш комплексних підходів до визначення мотивів і результатів міжнародної мобільності капіталу [9].

Також до негативних наслідків фінансової глобалізації необхідно віднести:

– зростання зовнішньої заборгованості й виникнення боргових криз. Доступність фінансових позик на світових ринках у сукупності з неефективним використанням кредитів призвели до збільшення заборгованості перед Лондонським і Паризьким клубами;

– перевагу випуску паперових фінансових документів над виробництвом реальної продукції. У даний момент вторинний ринок цінних паперів у декілька разів випереджує вартість світового валового продукту, підриваючи глобальне фінансове середовище й світову економіку в цілому.

Характерною рисою фінансової глобалізації є фінансове домінування невеликої групи країн-донорів, їхня фактична монополія на фінансові ресурси й контроль над фінансовими потоками у світовому просторі. Під впливом глобалізації відбувається розмивання національних кордонів, здійснюється формування цілісних інтеграційних угруповань, що потребують контролю з боку наднаціональних організацій.

Процес фінансової глобалізації складний і суперечливий. З однієї сторони, він характеризується новими можливостями для країн-учасниць, а з іншої є ризик втратити контроль над національною економікою.

З однієї сторони, фінансова глобалізація характеризується збільшенням обсягів прямих іноземних інвестицій, з іншої – зростанням нерівної конкуренції між країнами, з різним рівнем економічного розвитку, щодо залучення «якісного» капіталу. Ці аспекти й обумовлюють суперечливість

фінансової глобалізації, її вплив на темпи й динаміку розвитку світової економіки, особливості процесу інтеграції країн з різним рівнем економічного розвитку у світове фінансове середовище, структурні зміни у світовій фінансовій системі й трансформацію світового господарства в цілому.

Фінансова глобалізація як складова загального процесу глобалізації проявляється в сукупності процесів і системних рис – міжнародної фінансової інтеграції, фінансової лібералізації, міжнародного розширення фінансових інновацій на основі інформаційних технологій, трансграничної присутності фінансових інститутів, взаємозалежності сегментів міжнародних фінансових ринків, міжнародної мобільності капіталу, глобальної трансформації світової фінансової системи.

Слід зазначити, що термін «фінансова система» в економічній літературі найчастіше порівнюють із поняттям «фінансове середовище», однак, на нашу думку, ці поняття не зовсім тотожні й вимагають суттєвого уточнення.

За визначенням «середовище охоплює суспільну економічну систему в цілому – виробничі сили, сукупність суспільних відносин, інститутів, суспільної свідомості, культури цього суспільства» [1].

Фінансове середовище – це фінансова кон'юнктура глобального світового господарства, поряд з політичним середовищем, соціальним, вона піддана змінам зсередини, пов'язаним із становленням й розвитком світової фінансової системи.

З. Луцишин, проводячи дослідження світового фінансового середовища, розбиває його на наступні компоненти [6]: міжнародні фінансові ринки; фінанси міжнародних корпорацій, організацій, фірм; міжнародна банківська справа; міжнародне інвестування; віртуальний фінансовий сектор; міжнародні фінансові організації.

Однак, на нашу думку, світове фінансове середовище необхідно розглядати, насамперед, у територіальному аспекті, на рівні фінансової взаємодії країн, з різним рівнем економічного розвитку. Саме в рамках усіх країн світу й сформувався процес, який одержав назву фінансова глобалізація та спричинив зміну світової фінансової системи. Світова фінансова система, реагуючи на зміну світового фінансового середовища, через світові фінансові потоки суттєво впливає на розвиток країн, на ємність їхніх фінансових ринків і рівень їхньої участі в міжнародній фінансовій інтеграції.

Слід зазначити, що в економічній літературі немає єдиного підходу до визначення «світова фінансова система». Кожний з дослідників трактує це поняття залежно від тих інституціональних складових, які мають найбільший вплив на глобалізацію (формування) світових фінансів.

Деякі роботи російських учених присвячені дослідженню світової фінансової системи, що містить у собі окремі ринки, учасників і відносини, що виникають у процесі її функціонування. Так, наприклад, А.Г. Мовсесян і С.Б. Огнівцев, пропонуючи структуру МФС, розглядають її через призму інститутів, які беруть участь у переміщенні світових фінансових ресурсів [7].

На нашу думку, світова фінансова система (від грец. *systema* – ціле, складене із частин; з'єднання) – сукупність світових фінансових ринків, світових фінансових інститутів (ТНК, ТНБ, міжнародні фінансові організації), взаємозалежних між собою в певному порядку через світові фінансові потоки.

Нами визначено, що основна роль у розвитку глобалізаційних процесів належить його фінансовій складовій. Фінансова глобалізація у своєму розвитку пройшла ряд етапів, які обумовлені структурними змінами світового господарства, а саме доіндустрійний етап, етап золотого стандарту, етап Бреттон-Вудської системи й сучасний етап. Фінансова глобалізація визначає характер інтеграції національних фінансових ринків у світову фінансову систему.

Висновки. Поняття «фінансова система» рекомендується трактувати як сукупність світових фінансових ринків, світових фінансових інститутів (ТНК, ТНБ, міжнародні фінансові організації), взаємозалежних між собою в певному порядку через світові фінансові потоки.

З метою забезпечення ефективності розподілу світових фінансових ресурсів необхідний розвиток відповідного регуляторного механізму світової фінансової системи за трьома рівнями: національним, міжнародним, наднаціональним. На національному рівні основну роль у поліпшенні інвестиційного іміджу повинна відігравати законодавча база, яка повинна бути адаптована до міжнародного режиму, але при цьому зберігати положення, що передбачають державний контроль над допуском і діяльністю іноземних інвесторів у національній економіці. Міжнародний рівень повинен реалізовуватися на двосторонній і багатосторонній основі, за рахунок визначення у відповідних угодах: визначення інвестицій і інвесторів; умов ввезення прямих іноземних інвестицій; характеру заохочення інвестицій; загальних норм режиму; умов переказу платежів; вимог до результатів господарської діяльності; позбавлення інвестора прав власності; вирішення суперечок; визначення норм поведінки корпорацій. Під впливом процесів фінансової глобалізації, що посилюються, регулювання світових фінансових потоків виходить на новий рівень, що вимагає відповідної наднаціональної інституційної основи.

В умовах фінансової глобалізації, що сприяє появі нових учасників світової фінансової системи, таких, як ТНК і ТНБ, міжнародна міграція капіталу набуває нових масштабів, нових форм вкладень.

Література :

1. Большая советская энциклопедия: в 3-х т./гл. ред. А.М. Прохоров. – изд. 3-е., М.: «Советская энциклопедия», 1976 г. – Т. 24. – С. 359.
2. Гелд Д. Глобальні трансформації. Політика, економіка, культура/ Д. Гелд, Е. МакГрю, Д. Голдблатт, Дж. Гирратон ; пер. з англ. [Передне слово Ю.Павленко]. – К.: Фенікс, 2003. – 548 с.
3. Дергачев В.А. Глобальная экономика (трансформация мирового экономического пространства): [монография]. – Одесса: ИПРЭЭИ НАНУ, 2003. – 240 с.
4. Евстигнеев В. Финансовая глобализация – явление и методологический инструмент/ В. Евстигнеев// Мировая экономика и международные отношения. – 2001. – №3. – С. 74-76.
5. Иноземцев В.А. На рубеже эпох. Экономические тенденции и их неэкономические следствия/ В.А. Иноземцев. – М.: ЗАО «Издательство «Экономика», – 2003. – 776 с.
6. Луцишин З.О. Трансформація світової фінансової системи в умовах глобалізації/ З.О. Луцишин. – К.: Видавничий центр «Друк», 2002. – 320 с.
7. Мовсесян А.Г. Транснационализация в мировой экономике: Учеб. пособие А.Г. Мовсесян/ – М.: Финансовая академия при Правительстве РФ, 2001. – 316 с.
8. Стрыгин А.В. Мировая экономика: Учеб. пособие для вузов / А.В. Стрыгин. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Издательство «Экзамен», 2004. – 512 с.
9. Шевченко В. Глобальна мобільність капіталу та трансформаційні економіки/ В. Шевченко// Банківська справа. – 2004. – №2. – С.51-59.
10. Яремко Л.А. Фінансова глобалізація і національна економіка// Фінанси України. – 2003 . – №10. – С. 45-55.

Аннотация

Особенности глобализации мировой финансовой системы

Журавель В.В., к. э. н., доцент

Харьковская национальная академия городского хозяйства

В статье рассмотрено развитие финансовой глобализации, особенность процессов глобализации мировой финансовой системы, анализ современной финансовой системы, изменения в самой структуре экономической глобализации. Сформулирован авторский подход к определению «мировая финансовая система».

Ключевые слова: финансовая глобализация, финансовый рынок, финансовая система, мировая финансовая система, финансовая интеграция, мировые финансовые потоки.

Summary

Features of globalization of the world financial system

Zhuravel V.V., Ph.D, docent

Kharkov national academy of city economy

Development of financial globalization, feature of processes of globalization of the world financial system, analysis of the modern financial system, is considered in the article, change in the structure of economic globalization. The author going is formulated near determination «world financial system».

Key words: financial globalization, financial market, financial system, world financial system, financial integration, world financial streams.

Надійшла до редакції 18.05.2010 р.

© Журавель В.В., 2010 р.